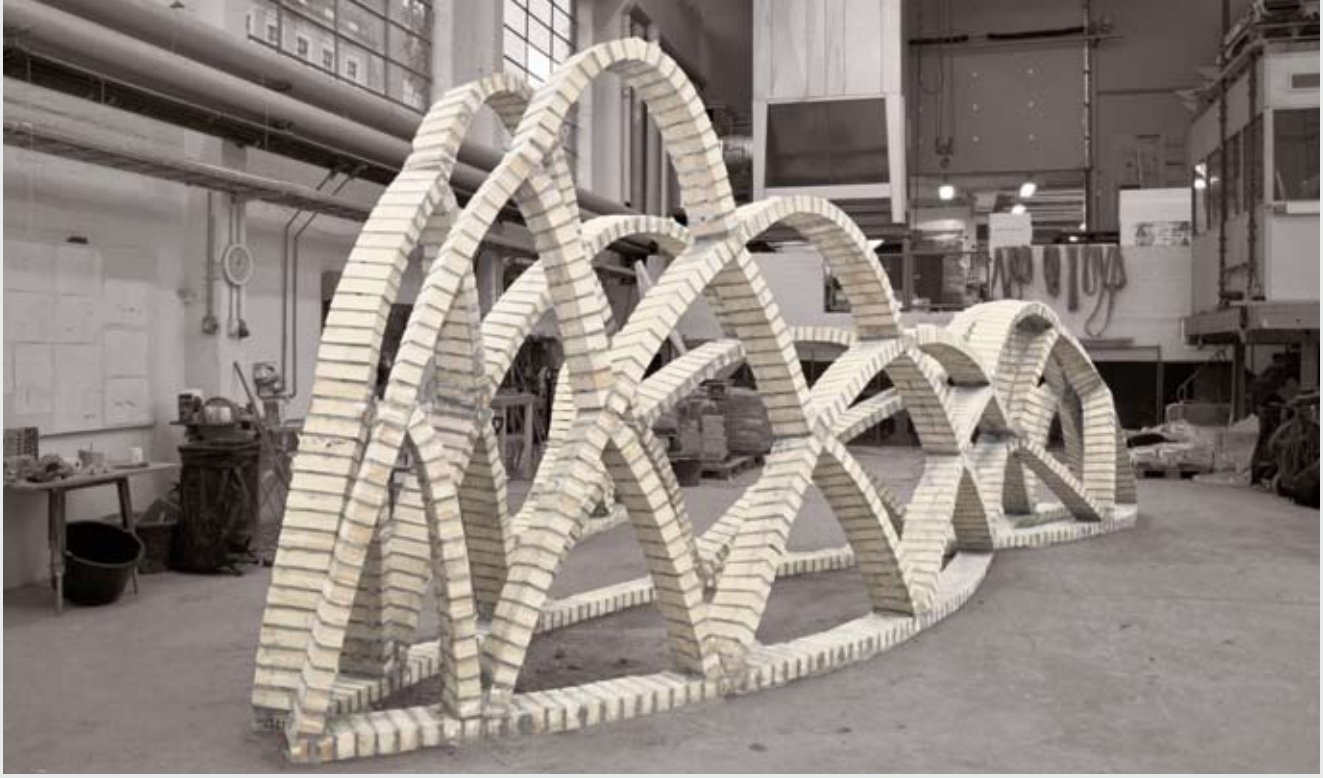

Et dobbeltkrumt, romlig buesystem, 'catenary vault' etter beste Gaudi-merke, som en forlengelse av Diestes armerte tegleventyr. Iscenesatt av stipendiat ved AHO Defne Sunguroglu Hensel med hjelp av ivrige studenter og murmester Øyvind Buset ifbm. Eladio Dieste-symposium og workshop høsten 2010 arrangert av professor Michael Hensel

byggekunst i mur+betong

TA I TU MED TIDEN

av Aina Dahle

Når julefreden senker seg over landet og ingen krok er mørk, når hjem til jul er oppfylt og kirker likeså, når julen er hvitere enn før og det grønne glitrer i stua, kan man glede seg som et barn og samtidig se tilbake på nok et strålende år med dialog og kritikk, trussel og vold, nytt og gammelt, arkitektur detour. Og at finanskrisen er over i Norge! Og at et feiende flott Eladio Dieste-symposium og workshop er gjennomført på AHO med en mursteinsorgie iscenesatt av stipendiat ved AHO Defne Sunguroglu Hensel med hjelp av ivrige studenter og den alltid tilstedeværende og murende murmester Øyvind Buset. I AHOs byggehall reiste seg et dobbeltkrumt, romlig buesystem av 'catenary vault' etter beste Gaudi-merke, men som en forlengelse av Diestes armerte tegleventyr. Tiden vil vise om forsøkene på AHO bringer oss nærmere fornuftig bruk av tegl som konstruktivt materiale i samhandling med Diestes imperativ om 'kosmisk økonomi'. Sikkert er det at teglsteinen er betongen overlegen både hva gjelder vekt og evne til å ta opp deformasjoner, viktige egenskaper for store spenn.

Og det er nettopp vekten som interesserer en David Chipperfield i Berlin, Museumsinsel, når han ombygger Neues Museum med nye etasjer på dårlig byggegrunn av mest silt og leire.

Noen har vært i Venezia og sett Sejimas eteriske iscenesetting av all verdens arkitektur, andre har snakket sammen, noen har vært i München og sett lyset. Antikvarer og arkitekter bøyer av for folkets og politikernes krav: gjenoppbygging skal skje som kopier av det gamle.

Forståelig hvis man mener noe med å la Frauenkirche i Dresden gjenoppstå, meningsløst om bombede byer skulle gjenoppbygges tro kopi som Warszawa ble det. Det var både en politisk og økonomisk umulighet i München, Berlin, Hamburg osv. Selv enkeltbygninger som Alte Pinakothek slapp unna den klamme rekonstruksjonen takket være Tysklands dårlige økonomi etter krigen. Men slikt sees det nå elegant bort fra. En ny tid er i emning, en tid som lett kan forherlige 'Heimatstil' og nasjonalsosialistiske preferanser. Etter kurator Nerdingers påstand er alt lov. Ingenting er lenger falsk. «En kopi er intet bedrag», sier han, som om det skulle være en nyhet. Jeg bruker Oslokopisten daglig til å kopiere mine tanker, tegninger, hus og bilder. Jeg kopierer gladelig kollegers konsepter, ideer, planer, snitt og detaljer. Det er slikt stoff drømmer er lagd av. Du må ha sett det, likt det, for å kunne drømme de gode drømmene om å gjøre det like godt – eller bedre. Hvor kommer ideene fra, spør du. Fra verden omkring deg, fra inspirasjon, men også fra en intuisjon som er påvirket av det ditt øye har sett, ditt øre har hørt. Søndagsskoleprat. Nemlig.

Mens det vi i dag forbinder med søndagsskole ble opprettet av en pietistisk herrnhutbror på Ås i Follo i 1730-årene, i en tid da kirken sto for den alminnelige skolegang, ble den første søndagsskole for håndverkere, opprinnelsen til de senere tegneskoler, stiftet i Skien i 1832. Skiens Tegneskole ble omdannet fra denne i 1837. Henrik Ibsen gikk her et år for å lære å tegne en gang i 1840-årene. Riktignok ble

Frauenkirche i Dresden gjenoppstår fra ruinene. Fotomontasje: kopi av plakat fra utstillingen i Munchen.
Bilder: SLUB Dresden/Deutsche Fotothek

den første tegneskolen i Norge opprettet i 1818 som del av den militære utdanningen på Krigsskolen.

I motsetning til de kristelige søndagsskolene, som var et supplement til de vanlige hverdagsklassene, var håndverkernes søndagsskoler et ekstratilbud om å lære teori på håndverkernes eneste fridag. Undervisningen foregikk selvsagt etter kirketid, utover ettermiddagen og kvelden, søndag etter søndag, til man i Trondheim en dag i 1910 fant at tiden var inne for en arkitektavdeling og startet opp med fem studenter samme år som NTH så dagens lys. Norges arkitekter var ikke lenger henvist til utenlandske universiteter og høyskoler. Selvsagt ble det på tegneskolene undervist gjennom hele uken. Det interessante, er at opprinnelsen til min sivile utdannelse er en søndagsskole.

For 75 år siden utgav Ingrid Pedersen et lite hefte som redegjør for tegnekurs og søndagsskoler som forløpere for arkitektavdelingen på 'Høiskolen i Trondhjem'. Heftet bærer den nette tittel 'Litt om tegne- og arkitektundervisningen i Norge

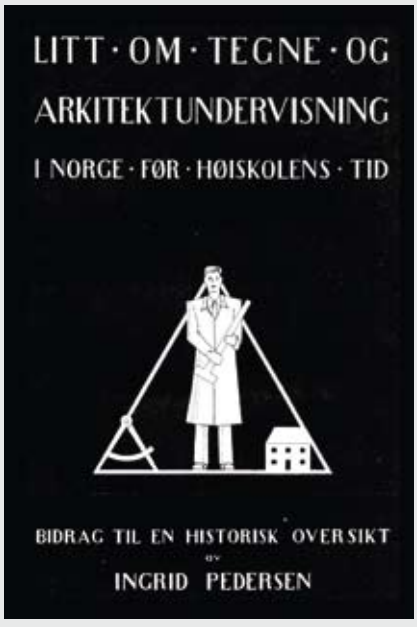

Ingrid Pedersens lille hefte redegjør for tegnekurs og søndagsskoler som forløpere for arkitektavdelingen på 'Høiskolen i Trondhjem'.

Den kaleidoskopiske og kommenterende byggekunstspalten er signert Aina Dahle, professor ved AHO, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo. Hun er også kjent som Einar Dahle og har siden 1987 skrevet over nitti arkitekturspalter i Mur/m+b, Dahle er diplomarkitekt fra ETH-Zürich, har egen praksis i Oslo, har vært gjesteprofessor ved RWTH-Aachen, reiser mye og gjerne, maler akvareller og tenker og snakker fritt og høyt: noe blir det aforismer av.

Alte Pinakothek. München. 1826–36: arkitekt Leo von Klenze og 1946–57: arkitekt Hans Döllgast.
Gjenoppbyggingen etter 2. verdenskrig viser bombens spor. Upusset gjenbrukstegl i fasaden, sandsten er erstattet med betong. Innvendig er det meste snudd på hodet: inngangen skjer nå fra nord. Döllgast fører publikum på tvers til de to trappene i et dobbelthøyt rom – en mot øst, en mot vest – bak den nye fasaden.

før Høiskolens Tid.' Undertittel 'Bidrag til en historisk oversikt'.

At de (hele NTNU) fyller 100 år i år er vel bare en tilfeldighet, også at jeg kjøpte heftet på et antikvariat for 25 år siden (kjekt å ha, kan få bruk for det en dag). Og dette lille heftet er både underholdende og opplysende og støtter seg med eleganse på Vitruvius Bok 1, første kapittel:

> «den som skal opptre som offentlig byggmester må både være talentfull og videnskapelig utdannet, for hverken talent uten vitenskap eller vitenskap uten talent kan frembringe en fullendt kunstner. (Her brukte nok Vitruvius et annet ord, da begrepet kunst kom inn i historien nesten 1800 år senere, min anm.) Han skal også være stilistisk utdannet, kyndig i tegning, skolet i geometri, ikke ukjent med optikk og dessuten ha lært aritmetikk. Han skal ha allsidige historiske kunnskaper, flittig ha hørt på filosofene, forstå seg på musikk og ikke være ukjent med helselæren, likesom han skal være fortrolig med de rettslærdes avgjørelser og med astronomien.»

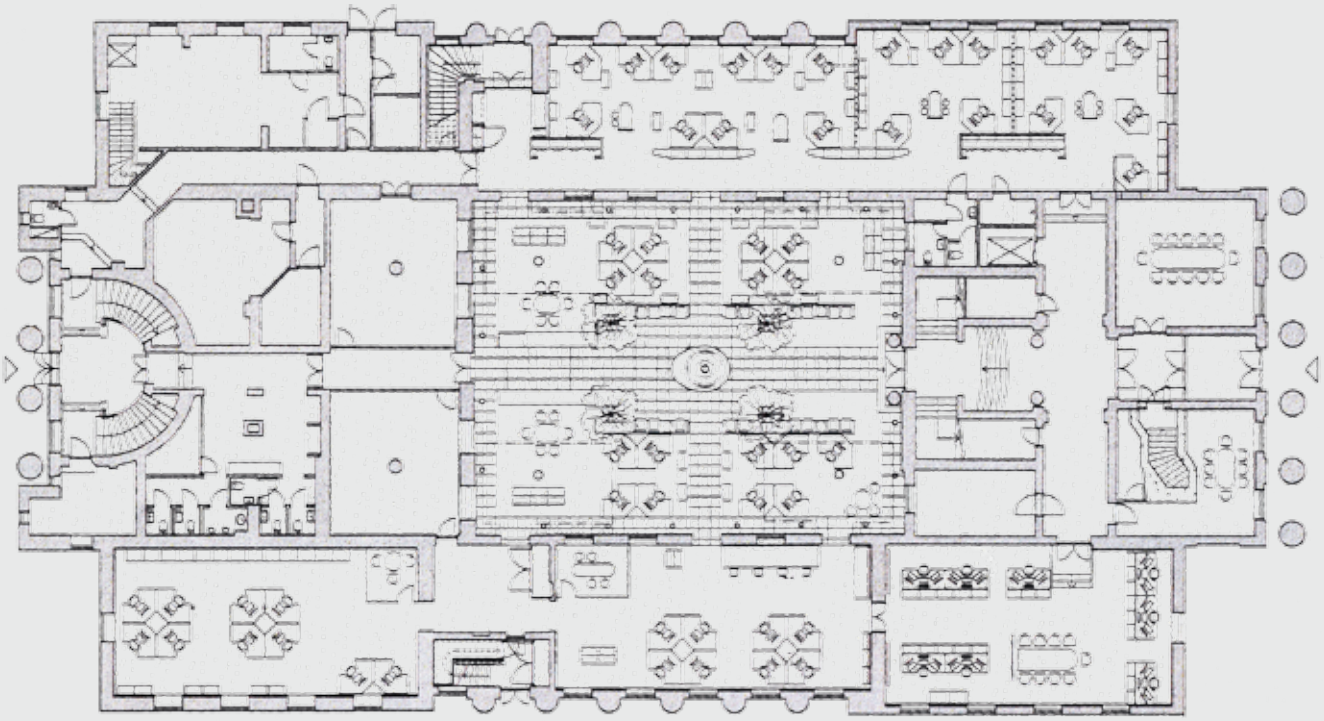

Oslo Børs (Chr. H. Grosch 1828). Tilbygg v/ arkitekt Carl Michaelsen – arkitektkonkurranse i 1909: to sidefløyer og en tverrfløy i enden, i mellom disse, børshaven som senere ble bygget inn av Harald Hille. Tegningen er fra ominnredningen utført av Niels Torp 2002.

Dette er som å høre pensum for mitt eget studium på den polytekniske høyskolen ETH i Zürich. En fagsammensetning som bare mangler fortifikasjonsanlegg, fremrykkingsteorier og veiplanlegging. Det å bygge hus og byer er jo til sammenligning den enkleste sak av verden, men grunnleggende ifølge den samme Vitruvius som brukte ti bøker for å dekke hele pensum.

Uten å miste grepet eller gå av sporet, vil jeg skynde meg å tilføye følgende kommentar til støyen omkring det å bevare, gjeninnsette, gjenopprette, rehabilitere, ombygge, bygge til, bygge på, bygge om, bygge bak:

Det siste gjør man på Vestbanen og det vil få sine følger. Det har aldri vært særlig lurt å bygge nytt bak noe som helst. Oslo konserthus kan være et eksempel, Opera Bastille i Paris et annet. Men rekken er lang. I Roma skal Zaha Hadid ha klart det. At Børsen og Nasjonalgalleriet i Oslo er utvidet med tilbygg man ikke kan se er tilbygg, er ikke noe nytt. Allikevel har det vært snakket hardnakket nettopp om dette faktum. At noen tror at Nasjonalgalleriet ikke kan brukes, ikke kan rehabiliteres som nasjonens pinakotek, er i seg selv en trist misforståelse. Alle hus kan brukes på nytt og på nytt, selv når de ikke brukes etter hensikten. Men allerhelst det.

Det fantastiske med Nasjonalgalleriets to tilbygg (først sør i 1907, så nord i 1924) var at for å få samme teglstein og samme sandstein, ble henholdsvis det nedlagte teglverket og det nedlagte steinbruddet gjenåpnet. I dag er det tvilsomt om Statsbygg ville brukt penger på å gjenåpne nedlagte verk og bruk for å fullføre en torso av en bygning. Det er kanskje ikke til å undres over at arkitekter derfor søker bruddet fremfor den oppsluttende kopi eller videreføring ved tilbygg av glatt, synlig tegl som stiller strenge krav til likhet.

Med pusset tegl er det annerledes. Derfor kunne konkurransen om tilbygg til Oslo Børs (Chr. H. Grosch 1828), om den hadde vært utlyst i dag, godt endt opp som salig arkitekt Carl Michaelsen besvarte den i arkitektkonkurransen i 1909 som telte 40 innkomne utkast. Et usedvanlig mektig og direkte grep: til det eksisterende ble det bygd til to sidefløyer og en tverrfløy i enden, i mellom disse, børshaven. Og slik ble det gjort: Man tager frontens tema og innsetter den samme søyleorden, nå som pilastre, uten tympanon, der sidefløyen fortsetter i eksisterende kortveggs liv, plusser på denne i forlengelsen med en tilsvarende kortvegg og avslutter med en rolig avbalansert bakfasade – og vips har man nye Oslo Børs á la 1911. Glimrende. Da byens trafikk og gater presset seg inn på 'Grønningen' ble Børsen fredet av riksantikvaren i 1927. Glimrende. Trangboddhet og data krevde utvidelser i to omganger. Børshagen fikk glasstak og store, innvendige ombygningsarbeider muliggjorde fortsatt bruk av stedet og huset. Glimrende. Ta i tu med tiden, ellers tar den i tu med deg.

God lesning! Alt er lov, men ikke alt gagner.

MAXXI Nasjonalt senter for samtidskunst

Roma, Italia

ARKITEKT: ZAHA HADID

Betongkvinnen fremfor noen. Alltid frisk og frekk. Her tar hun oppgjør med museum som bygning, som objekt og introduserer et 'felt av bygninger', altså en mengde hus, nesten som en by. Men er det sant? Jeg har vært i Roma nylig, men det ble ikke noe besøk på MAXXI. Andre prioriteringer får ta skylden.

Grunnen til at vi tar med fru Hadid her, er at hennes prosjekt gir grobunn for refleksjoner til den pågående debatten om nye og gamle hus for ny og gammel kunst. Vi er mange som mener at vårt samtidsmuseum som bygning er en likkiste. Like mange av oss mener at Nasjonalgalleriet bør ha samme rett til å benyttes som scene for vår maleriskatt som Neues Museum i Berlin har. At man velger å legge samtidsmuseet til Vestbanen er greit nok, men det er fortsatt grusomt synd at bløtekaka Vestbanebygningen fortsatt sperrer for bruk selv om dens retning bærer bud om en gammel byplan og et møte med byen og Strandgaten.

Altså er vi enige om at fru Hadid kan få lov til å boltre seg i Roma, København og alle andre steder hvor myk betong kan omfavne deg og knytte deg nærmere deg selv og dine medmennesker. Og hun løfter nesten alltid opp sine skjørt og tar behendig i mot deg fra neden. Det er noe erotisk over hennes arkitektur. Mer enn mor jeg vil tilbake. Det er en aktiv, mottagende handling. Du finner inngangen under bygningen. Selvsagt. Hvor ellers? Inne i kroppen kan du la deg lede av fortau og trapper, gjennom forheng og nye skjørt til kunstens gjemmer gjemmer deg og bringer deg til ro. Er det mulig – å bli rolig i en slik suggererende og aktiv arkitektur? Selvsagt. Hvis du blir brakt til kildens utspring og left alone. Å tolke er

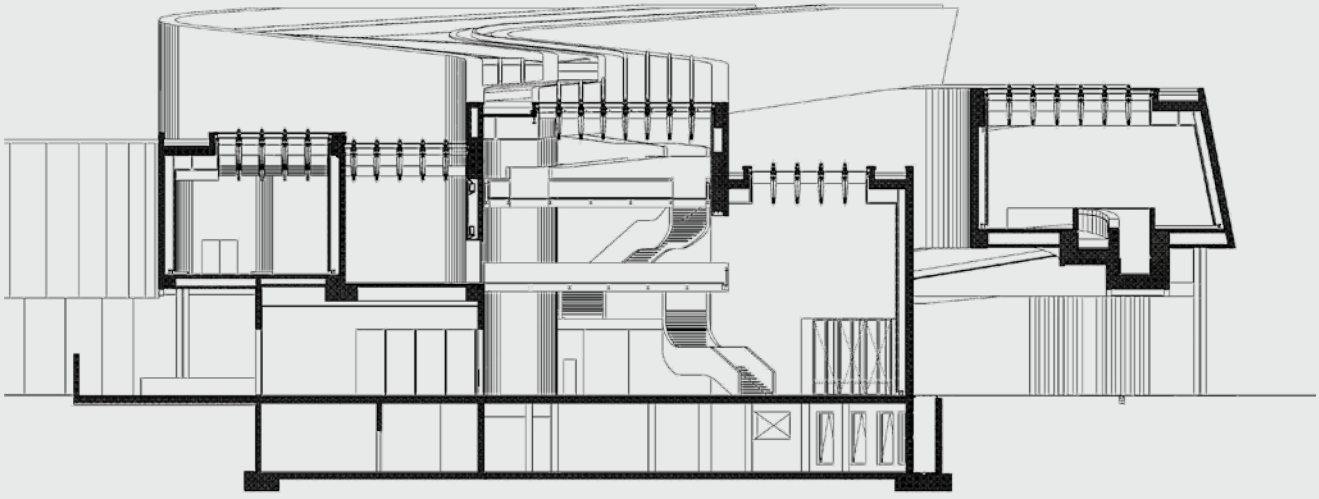

farlig. Men for en som kun har sett foto og planer, snitt og situasjonsplan, er det ikke annet å gjøre. Jeg kan ikke berette om hvordan det var, men si noe om hva jeg tror.

Og så kan jeg informere: Huset, museet er av betong ute og inne...

Men Zaha Hadid forteller om to Vestbanebygninger på tomten. Disse bidro til, gjennom et L-formet fotavtrykk, å trigge planen, ut og inn, frem og tilbake, opp og ned. Hovedgaten ble veien gjennom samlingene, utstillingene, sidegatene ble sprangene, kastene, broen frem og tilbake.

Kilde: www.zaha-hadid.com
Foto: Iwan Baan
Vinner av European Concrete Award 2010

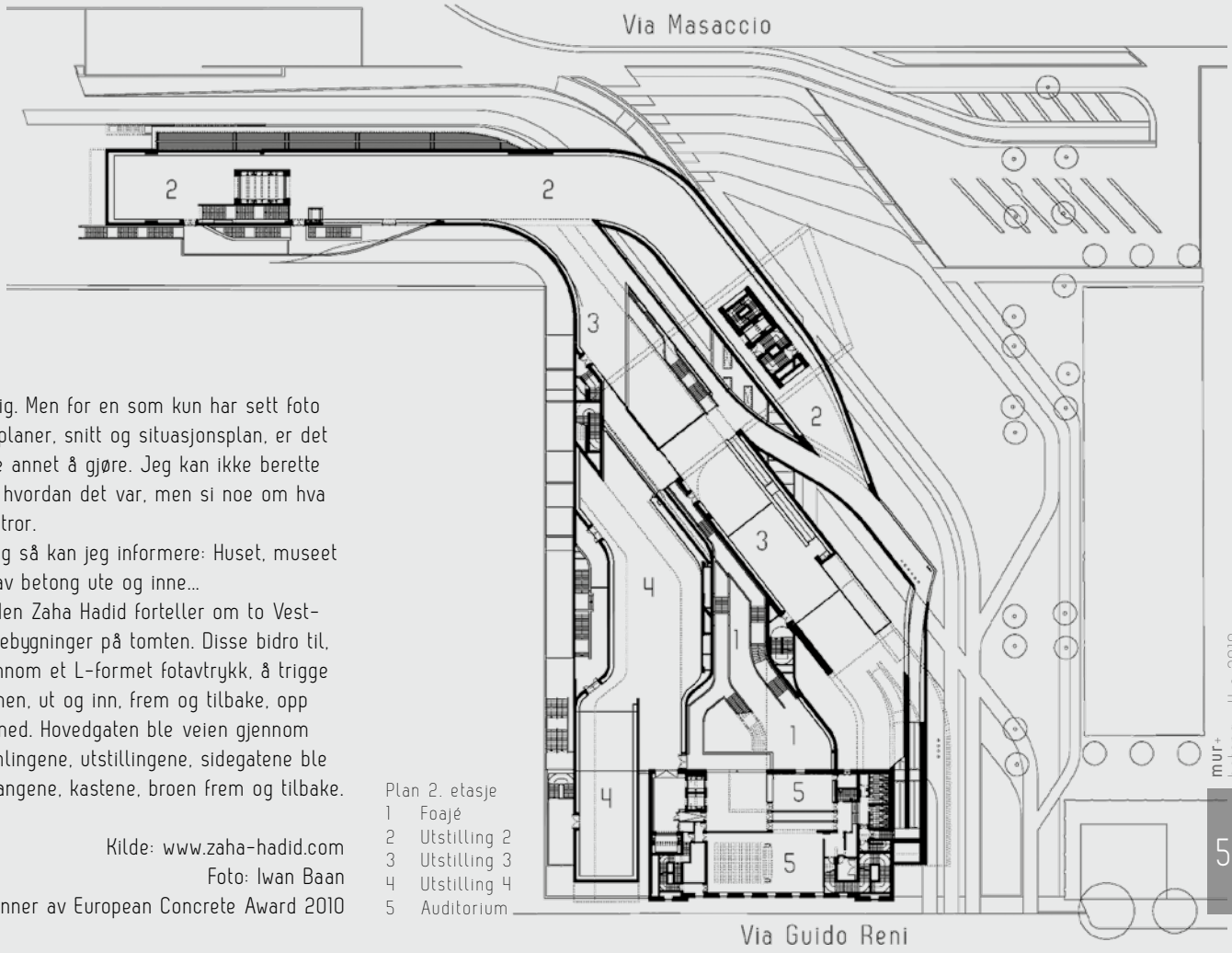

Plan 2. etasje
1 Foajé
2 Utstilling 2
3 Utstilling 3
4 Utstilling 4
5 Auditorium

© Ute Zscharnt for David Chipperfield Architects

Neues Museum – Museumsinsel, Berlin 1859–2009 (1998–2009)

ARKITEKT: DAVID CHIPPERFIELD + JULIAN HARRAP – OMBYGGING, MASTERPLAN
OPPRINNELIG ARKITEKT: FRIEDRICH AUGUST STÜLER

Museumsinsel sett fra nord, juli 2009. Bode-museet i forgrunnen, bak dette ligger Pergamonmuseet, Alte Nationalgalerie, Neues Museum, Altes Museum og øverst Berlinerdomen og Lustgarten. Øverst til høyre sees tomten for gjenoppbyggingen av Berlin Schloss. Staatliche Museen zu Berlin © bpk/DOM publishers

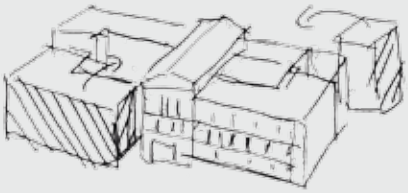

Midt i Berlins Mitte befinner det seg en øy som heter Spreeinsel. Den nordlige delen kalles Museumsinsel. Syddelen kalles Fischinsel. Midt på øya ligger Berliner Dom. Her lå Berlin Schloss som ruin frem til 1950 da den etter hvert ble erstattet av Palast der Republikk (DDR) og Marx-Engels-Platz. Palasset er revet, og slottet skal nå delvis gjenreises til fordums prakt og unytte(?) som en kopi av det som engang var. Grusomt.

De fem museene som ligger hulter til bulter på Museumsinsel utgjør til sammen et av verdens kraftigste og viktigste museumskompleks som dokumenterer menneskets gjøren og laden, kunst, 'Das Können' og kultur gjennom 6000 år. Komplekset ble oppført på 'World Culture Heritage List' i 1999. Ved Krigens slutt stod mindre enn en tredjedel igjen av de samme bygningene. Langsomt og litt kjedelig er de bygd opp igjen, restaurert og rehabilitert med ulike idealer frem til de store ombyggings- og restaureringsplanene tok til i 1997 under Chipperfields ledelse. Fremde-

© Stiftung Preußischer Kulturbesitz/David Chipperfield Architects. foto: Ute Zscharnt

© Stiftung Preußischer Kulturbesitz/David Chipperfield Architects, foto: Christian Richters

Upusset, blank teglstein veksler med sløret sekkeskuring mot den originale Stüleriske pussede tegl

les var det et gammelt omforenet prinsipp fra John Ruskin (The Lamp of Memory, 1849) som ble fulgt: I respekt for det bestående skulle ens egen tid komme til syne i gjenoppbyggingen og restaureringsarbeidene. Med arbeidene til Chipperfield og Harrap oppstår en ny samtale som er langt mer radikal og aktiv enn den alminnelige 'forfinede' omgangen med de gamle mestere. Det er mer som Hans Döllgast i Alte Pinakothek i München. Upusset, blank teglstein veksler med sløret sekkeskuring mot den originale Stüleriske pussede tegl, rutet opp for å ligne på en bygning av store steinblokker. Å kopiere Stüler er ikke akkurat den store utfordringen.

Det begynte med en lysthave nord for slottet. Allerede i 1822 ble Karl Friedrich Schinkel engasjert til å utvikle en totalplan for området som skulle romme det første prøyssiske museum. Alte Museum, selve grunnsteinen i anlegget sto ferdig i 1830. I seg selv en arkitekturperle som med årene er blitt overrestaurert og kjedeliggjort.

Neste museumsbygning er en katastrofe. Schinkels elev Friedrich August Stüler stiller sin bygning, Neues Museum, med sin midtrisalitt på tverretningen og ødelegger enhver mulighet til akseanordning. Neues Museum står ferdig i 1859, bygningen henvender seg riktignok til Spreekanalen og Kupfer Graben i vest og slutter seg til 'fastlandet' på begge sider med broer. Men likevel.

I 1879 følger (Altes) Nationalmuseum, et romantisk korintisk tempel tegnet av arkitektene Friedrich August Stüler og Johann Heinrich Strack. Et verdig, men pussig sted for Caspar David Friedrichs enda mer romantiske malerier.

I 1904 følger et skikkelig nybarokk bløtekakepalass av Ernst Eberhard von Ihne helt nord på tuppen av øya. I dag heter dette Bode-Museum, opprinnelig het det Kaiser Friedrich-Museum.

Det siste museet er Pergamonmuseum fra 1930. En stram, noe overtung nyklassisisme med egyptisk preg tegnet av Alfred Messel med påholden penn av sjefen selv, Direktor Bode, fullført av Ludwig Hoffmann, Baustadtmeister, arkitektens venn, da Messel døde.

Hele Museumsinsel skal være ferdig omformet av Chipperfield & Co innen 2015. Da vil jeg neppe kunne kalle stedet kjedelig, men fortsatt et sted med bygninger hulter til bulter. Det er ikke Chipperfields skyld. Det er historiens gang som aksepteres i alle andre land enn Norge. Tenk om Tullinløkka kunne ha utviklet seg sammen med de gamle bygningene som en øy midt i Oslo. Hulter til bulter, gjenbruk og kast, slag og kontrast, i stedet for kjedelig orden og norsk tungsinn. Å ikke tørre å bruke og å røre Nasjonalgalleriet er en fallitterklæring.

Kilde: www.davidchipperfield.co.uk

Hanil Cement – besøkssenter og gjestehus

Danyang, Korea, 2009

BCHO ARCHITECTS ASSOCIATES

Plan

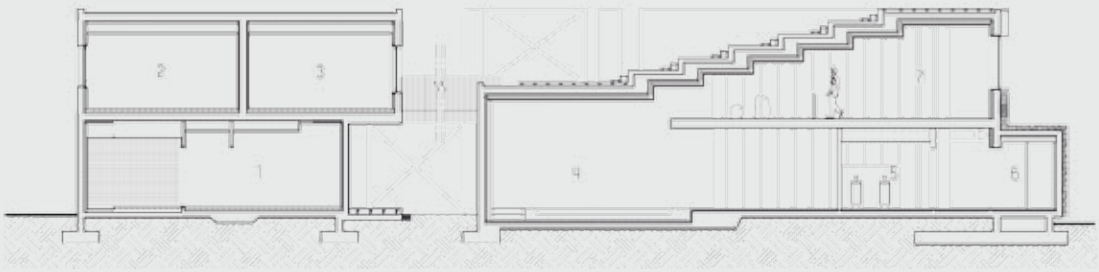

Snitt: 1
Direktørrom
2 Gjesterom
3 Gjesterom
4 Foajé
5 Toalett
6 Toalett
7 Salong

Hovedfasaden sett fra syd-øst. 'Forhenget' er produsert ved at det mellom to lag seilduk er sprøtet inn betong med fint tilslag. Tiloverbleven betong er knust og samlet i gabionnett som utgjør neste fasade

Sementen vi brukte i Tanzania tidlig i 70-årene kom fra den koreanske halvøya. Riktignok ikke fra sørdelen, men fra nord. Sementen var ikke rød, den var grønn og gav ikke akkurat den overflaten vi drømte om da fasadene til skolen i Mtwara ble sprøytet på med tyrolean skvettpuss. Det ble skoler hvor elefanter kunne gjemme seg i skyggen av hus og cashewnøttrær.
I Sør-Korea er Hanil Cement et stort navn. Også deres produksjon har bygd ned land og ødelagt landskap.

Et istandsatt område tett ved den enorme sementfabrikken i Danyang (Tanyang) er transformert fra slitent industriområde til rekreasjonsområde med idrettsbane og antydninger til tidligere terrengformasjoner. Her er det nye besøkssenteret og gjestehuset bygd. I gjenbruksbetong.

Hovedfasaden mot øst består av et vertikalt forheng av tilsynelatende lett betong, et gjensvar på denne tette skogen i kanten av Mt. Sobaek nasjonalpark. Mellom to lag seilduk sprøytes betong med fint tilslag. Tiloverbleven betong er knust og samlet i gabionnett som utgjør neste fasade.

Besøkssenterets formål er å informere publikum om betongens bruk, etterbruk og gjenbruk. De fleste hus i Korea bygges av og med betong. Å gjøre seg til venns med produktet og med produksjonsmåter og -middel er et nødvendig ønske i en verden som stadig blir mer årvåken overfor energibruk og miljø. Jeg håper Afrika klarer seg uten koreansk sement, som vi bør klare oss uten norsk fiskefilet fra Kina.

Kilde: www.bchoarchitects.com
Foto: Yong Gwan Kim

Galley House

Toronto, 2009

ARKITEKT:
DONALD CHONG STUDIO

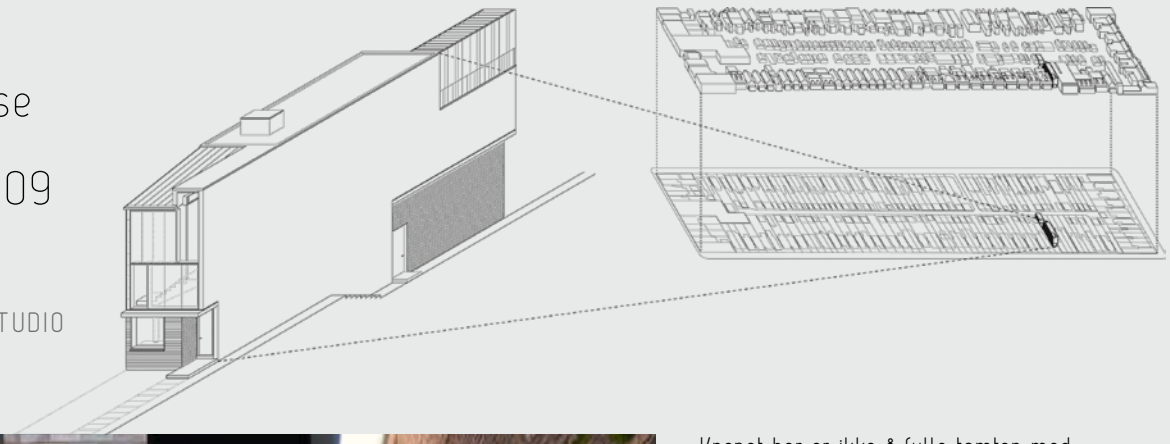

Knepet her er ikke å fylle tomten med 'infill', men bygge en solitær kropp som reiser seg i armlengdes avstand fra nabobygningene. Universell utforming og plantegninger med 150 cm sirkler har de neppe hørt om i Toronto. Slikt ville ikke vært til særlig nytte i dette smale huset over fire nivåer uansett. Huset er brutto 3,6 meter bredt (og uten garasjen 20 m langt) og har to innganger, den offisielle med adresse Galley street No 70, fra sør, og kjøkkeninngang fra nord med garasje og bod.
Arkitekten sier følgende:
«På en lang, smal tomt 'til overs', har dette huset funnet sin plass på et tidligere vanskjøttet sted som ikke hadde holdt tritt med den arkitektur markedet forlanger. Utfordringen: Hvordan det slanke, urbane rekkehus fortsatt kan tilby gode rom, naturlig lys og utsikt (inne og ute) i Toronto. Gjennom en urban tilvekst målbærer Galley House et arkitekturelt/typologisk uttrykk for Torontos ønske om en sunn, tett og bymessig livsstil.»

For å følge opp knepet, må man fra inngangen altså gå inn i sprekken mellom huset og nabohuset til kjøkkenet er passert. Her finner man kjøkkeninngang. Midt på langveggen. Men før det har man passert garasje med bod, en liten forhage foran kjøkkenet.

Typologien er rekkehusets, men angrepsmåten er eneboligens. Også når man kommer inn i huset er det eneboligen man møter, og trappene er av tre forskjellige typer der inne. Først halvtrappen som gir split-level-effekten over kjøkkenet som ligger på inngangsnivået fra nord. En halvtrapp fører ned til en kjeller som ikke presenteres i tegningsmaterialet. Fra inngangen går man en halv trapp opp til oppholdsrommet med direkte kontakt til fronthagen noen trinn lavere.

Neste trapp er en rettløpstrapp til 2. etasje, til et dobbelthøyt rom hvor nok en trapp vinkler seg opp til et budoar, et bad, foreldresoverom og altan i 3. etasje.

Fra oppholdsrommet i 2. etasje, sett mot veien

Fra kjøkkenet i 1. etasje.
Døren til venstre er kjøkkeninngangen

Bak badet i 2. etasje befinner det seg to barnerom.

En fascinerende plan, et godt knadd prosjekt som nok en gang viser at de beste løsningene kommer når motstanden er der. Og er den ikke der, må man dikte den.

At huset er bygd i betong og tegl skader ikke. Overhodet ikke: Selv om formlikheten med de omkringliggende teglhus med sine hvitmalte verandaer ikke er påtakelig eller nødvendig, er det fint å se små 'materialprøver' som tegl mot bakken ved inngangspartiene, fronten med 'porch' mot sør og hovedgaten, men også langs østgavlen fra bakgården. Husets vertikale betongtopp er et motsvar til og et minne om nabohusenes verandaer.

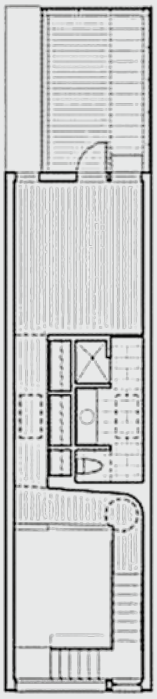

Plan 3. etasje

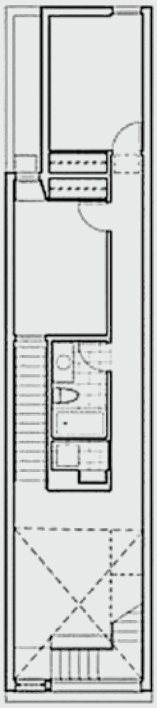

Plan 2. etasje

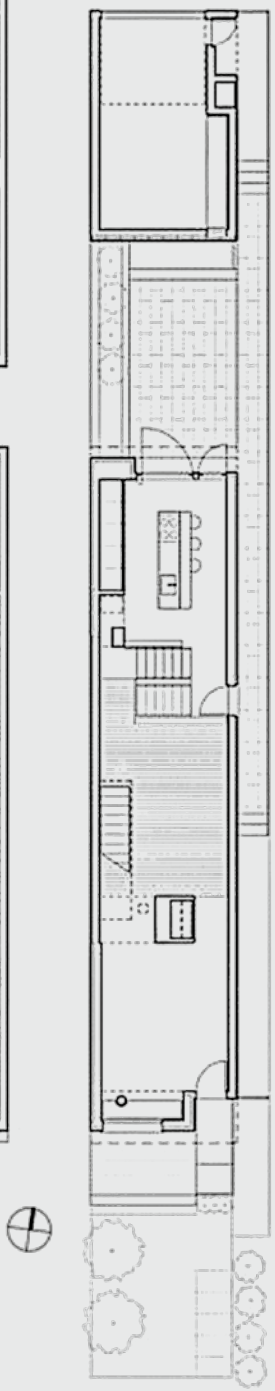

Plan 1. etasje

Hardbrent mørk klinkerstein er lagt i løperforband med halv- og kvartsteins forskyvning med uryddig vending. Det er kanskje ikke så viktig?

Kilde: www.donaldchongstudio.com
Foto: Bob Gundu, Steven Evans

Papirklipp av Jørn Utzon. Red Book 1958 ble brukt på bokomslaget av Richard Weston (2002): Utzon. Edition Bløndal)

Jørn Utzons arv:

Loggbokserien (Logbook Vol I-V)

Jeg fortsetter i dette nummer av m+b omtalen av Jørn Utzons loggbokserie. Forrige nummer startet det hele med en helhetlig vurdering av verket og forleggeren. Her følger en omtale av Vol I om atriumshusene og Vol II om Bagsværd kirke.

Mogens Prip-Buus (red) 2004:

Jørn Utzon Logbook Vol. I, Gårdhusene

Edition Bløndal, Hellerup. 179 sider

Jørn Utzon, Arne Korsmo og Geir Grung hadde mange åpenbare ting felles, også det å eie og kjøre en Citroën. De var hvite, de var sorte, det var ID og det var DS, en guddommelig idé om å bevege seg i tid og rom, mykt og grasiøst. Jørn Utzons historie er også møtet med nordmenn, under krigen i Sverige hos Gunnar Asplund. Der møtte han for første gang Arne Korsmo, som senere tok ham til Norge hvor han ble venn og samarbeidspartner med flere av arkitektene i PAGON, Progressive Arkitekters Gruppe Oslo Norge, med Korsmos assistent, Christian Norberg-Schulz som leder, skribent og teoretisk alibi. Men det var med Geir Grung han reiste til Østen, til Kina. De nevnes i tur og orden.

Logbook I innledes med et bilde av Jørn Utzon fra førersetet i sin Citroën i 1958. Boken handler om arkitekturens vesen (Utzon skrev et notat med nettopp denne tittel i 1948) og forteller historien om Kingohusene, de såkalte Romerhusene, i Helsingør fra 1959 og Fredensborghusene, de såkalte Terrasserne, for hjemvendte utenlandsdansker nettopp i Fredensborg fra 1964 (fredet i 1987). Til slutt i boken refereres det til kinesisk og japansk inspirasjon til byggesystemet Espansiva og hva det kunne ha ført til. Men først litt om opphavet til det hele: vinnerprosjektet med motto 'Privatliv' fra konkurransen om det skånske hus I 1953. En helhetlig ide om veksten, den additive utvikling, at et lite hus kunne bli til en stor bolig over tid. En additiv arkitektur som først senere ble terminologien for slik tenkning på et kontor som bevisst unngikk brosjyrer, tidsskrifter og annet som kunne forstyrre intuisjonens frie liv. Inspirasjonene var der likevel, bilder fra steder Utzon hadde vært, men like mye av steder der han ennå ikke hadde vært, men som han gjerne ville reise til.

Boken summerer norske arkitekters virke og medvirkning i en usedvanlig produksjon: Arne Korsmo, mentor: Geir Grung, reisekamerat: Jørgen Michelsen, ansatt og dikter: Helge Hjertholm ansatt og kontorets bibringer av 'Den grønne plan' som skulle sikre Kingohusene en beplantningsplan som beboerne skulle følge. Senere skulle nok en nordmann komme til kontoret for å hjelpe til med operaen i Sydney. Den er ikke med i Loggbøkene, men operaen behandles på en utmerket måte i monografien hvor også Lundberg nevnes i sammenhengen.

Man aner allerede i denne loggboken at kontorets tegningsarkiv ikke er intakt: tegningsmaterialet til Kingohusene er utelukkende approbasjonstegninger og ingen detaljer. Med Terrasserne går det bedre, her er alt på plass og flott dokumentert i originaltappet utførelse, tekstet med skrivemaskin med bred valse og kjent font.

I tråd med Utzons humanistiske syn og idé, er boken en sammenstilling av faktiske hendelser og bakgrunnen for disse. Så her finner en bilder fra byggeplass og arbeidere like mye som beboere som nysgjerrige tar det hele i bruk og planter og steller i stand sitt eget liv innen rause rammer formet av en arkitekt som oppviser en sjelden kraft og vilje. Boken er altså i samarbeid med Utzon dyktig redigert av Mogens Prip-Buus, Utzons mest betrodde medarbeider.

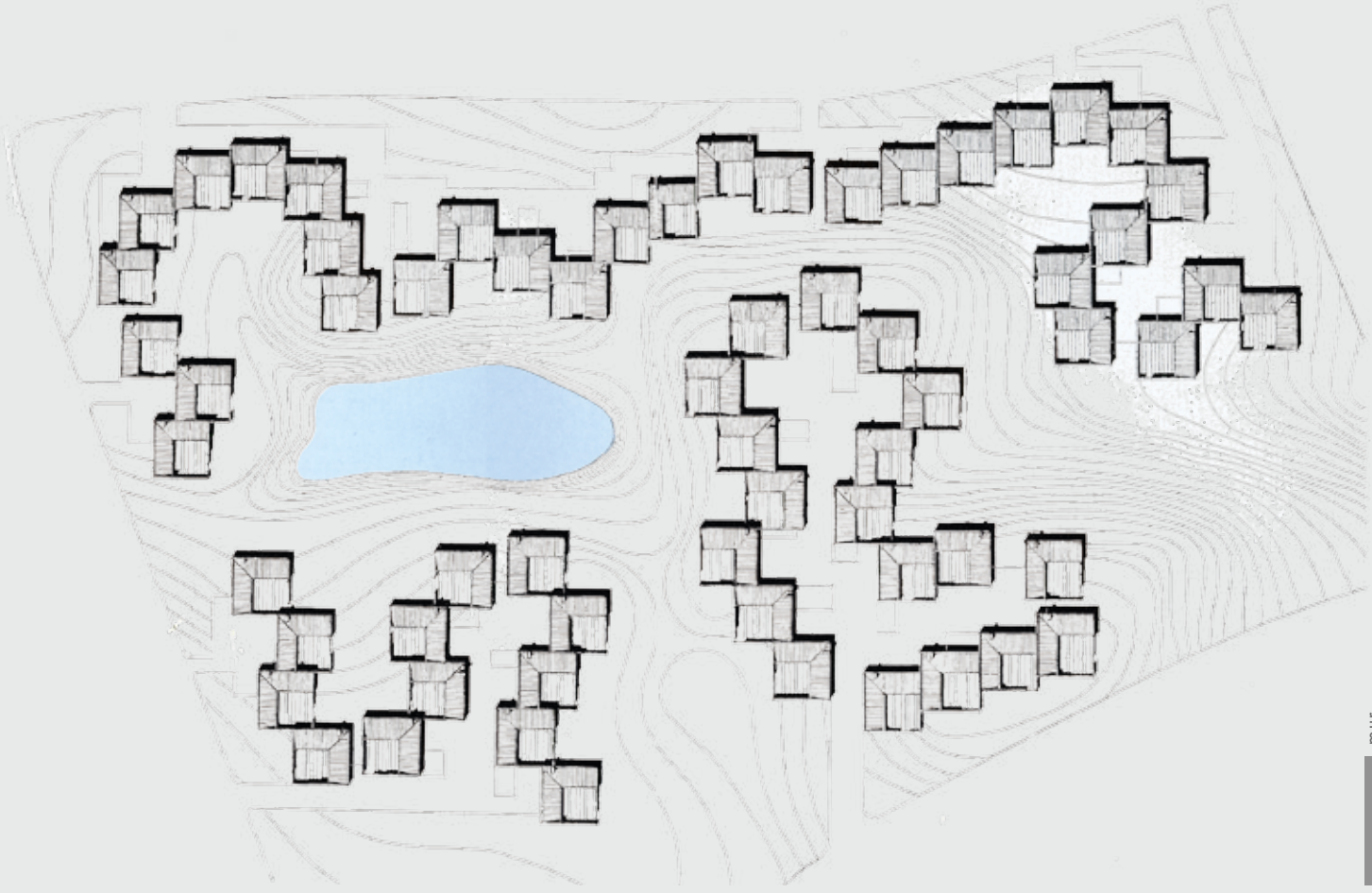

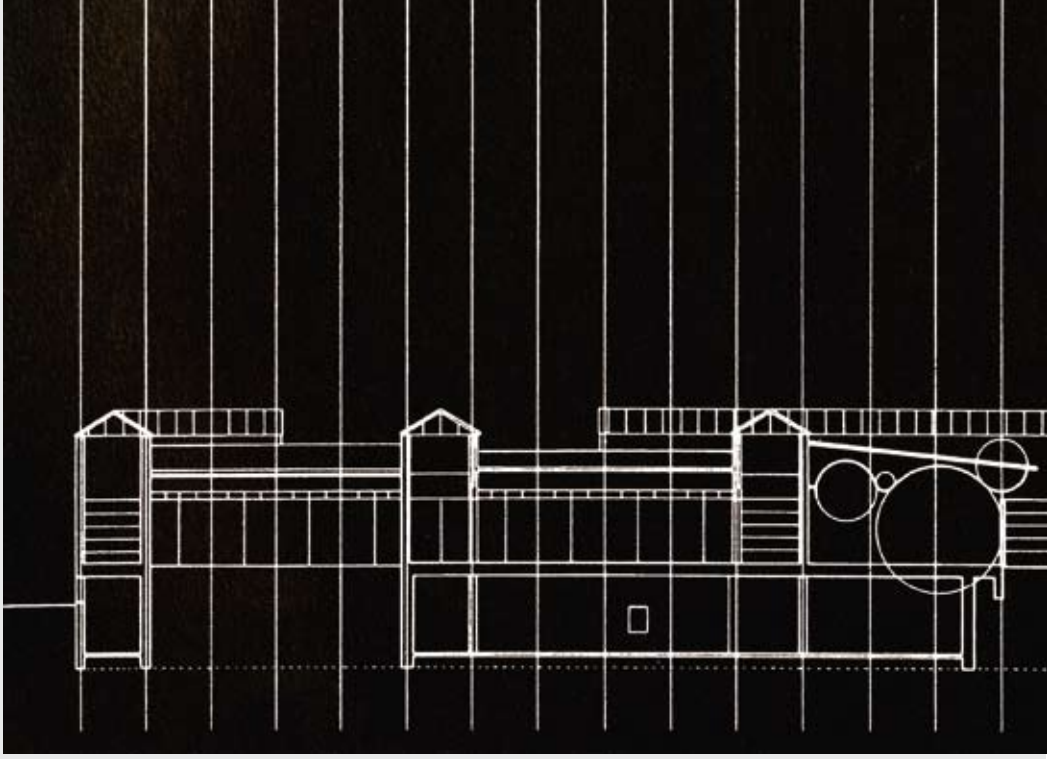

Jørn Utzon
og Torsten Bløndal (red) 2005:

Jørn Utzon Logbook Vol. II, Bagsværd

Edition Bløndal, Hellerup. 167 sider

Helge Hjertholm får det siste ord i denne loggboken om Bagsværd kirke som sto ferdig i 1976: «Himmellyset fra oven og nord er kjølig, blått. Sollyset, sidelyset fra syd er varmt, gyllent. De hvite flater oppfanger hele lysets fargespekter og gir interiøret et rikt variert fargespill. Den samme geniale lek med lysets farger opplever man i Sydney på operahusets hvite skall.»

Så begynner også denne boken med interiørene slik de var tenkt I Sydney. De ulikestore sirklenes periferi som grunnlag for en geometrisk bestemmelse av himlingens form. Det er de samme sirkler, store og små som bestemmer himmelens krumning over kirkerommet I Bagsværd.

Bildene I denne boken er i storformat og sjeldent vakre og presise. Mange av dem er aldri tidligere publisert, for eksempel Godfred Jensens dokumentasjon underveis i byggeperioden og Ole Meyers rekke av gode opptak inne og ute. Noen av bildene er tatt av Utzon selv. Bløndal og Utzon har stått for layout i felleskap. Men tegningene er kjølig abstrakte og 'feilfrie'. De er da heller ikke annet enn senere opptegninger utført av arkitektstudenter fra Cardiff der Richard Weston er professor. Ingen møkkete arbeidstegninger, skjemaer og detaljer, men blodløse reproduksjoner av en virkelighet som syder av kraft og potens.

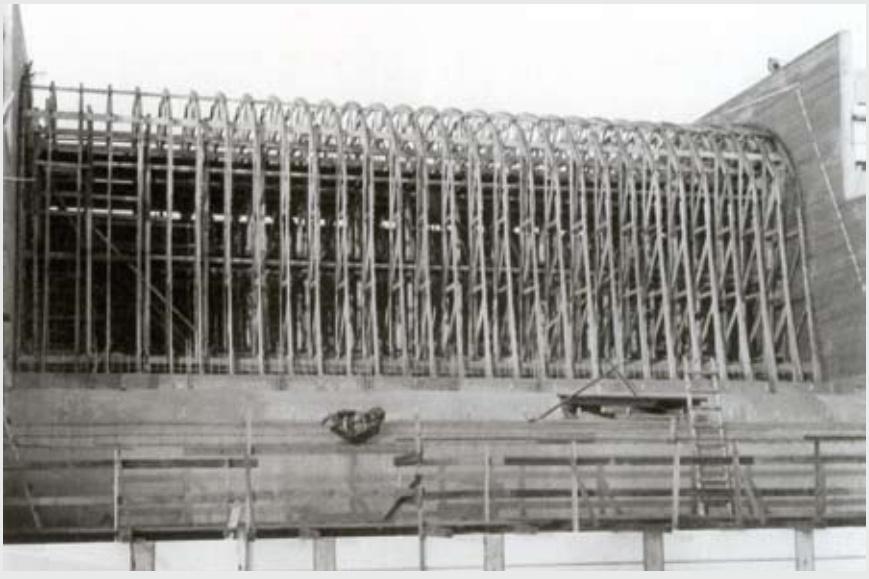

Bagsværd kirke er, som Richard Weston påpeker i sitt essay Byggeri, Jørn Utzons mest komplette og gjennomførte arkitekturverk. Også her som i Can Lis og Utzons første oppførte hus, Villa Middelbo, dreier det seg om et byggverk satt sammen av et enkelt og industrielt fremstilt byggesystem. Mange av de viktige elementer som uttrykker den arkitektoniske kraft er helt alminnelige industriprodukter, normale handelsvarer som Velux overlysvinduer, de såkalte takrytterne. Det er ikke mulig å gjøre det bedre, slår Utzon fast, derfor ble disse glasspaneler, utviklet for industribygninger, anvendt for å hente lyset inn ovenfra og ned, indirekte i kirkerommet, direkte i de summeriske korridorer som omslutter og binder romprogrammet sammen. I det hele er lyset og de poetisk vakre rommene pakket inn i prosaiske bygningselementer som tilhørte de det alminnelige byggeri. Men i Jørn Utzons hender blir industriprodukter transformert til arkitektur.

Tegningene viser kun delvis hvordan dette kunne skje, og det er synd. For det er i dette arkitekturverket at elementer av betong og betong in situ smelter sammen til en helhet hvor likevel de enkelte bestanddeler fremtrer med klarhet og sitt eget uttrykk. Ikke en høyere orden som

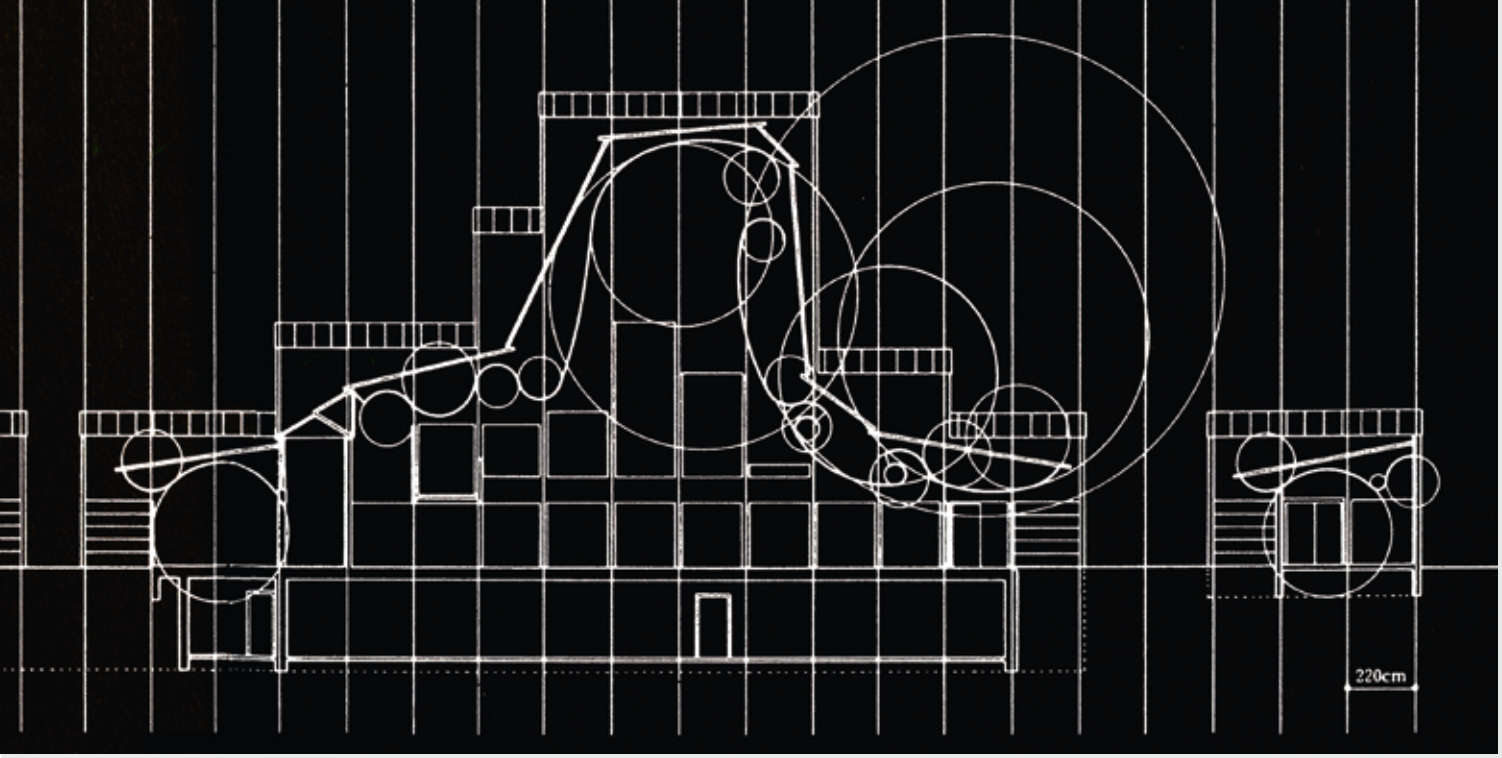

hos Alberti, heller ikke separerte deler som hos Scarpa. Nei systemene forenes, forblir som de er og var. Det er derfor synd at disse tegningene ikke finnes. Heller ikke den kjente situasjonsplanen er med. Den må jo finnes i en eller annen skuff eller på en microfish i et eller annet kommunalt arkiv. Men da boken om Bagsværd er en 'as built'-dokumentasjon, erstatter ingeniørers beretning og datteren Lin Utzons vakre utsmykninger i tekstil og keramikk, savnet av de originale arbeidstegninger. Dessuten er de berømte stemningsskissene, tilblivelsens tegninger, praktfullt gjengitt til stor glede og vederkvegelse. Og de avtrappede sidevegger minner om den danske landsbykirkes gotiske trappegavl, her i kolossalutførelse.

Man kan spørre seg om Martin Schwartz' artikkel om Lys som organisator i arkitekturen kunne vært sløyfet. Den er flott og feilfri den òg, men alle skjønner at lyset er 'alle tings giver' som Kahn sa. I Bagsværd kirke har Utzon bevist både det og én ting til: Han er ikke bare en av verdens beste formgivere slik han viser det med Sydneyskallene, han er en av verdens beste lysgivere.

Jørn Utzon: Logbook Vol I–V
Edition Bløndal, Hellerup, 2004–2009
www.edition-blondal.dk